

27. Держархів Івано-Франківської обл., ф. 2, оп. 1, спр. 238, 18 арк.
28. ЦДАЛ України, ф. 171, оп. 1, спр. 390, 75 арк.
29. Феліньські М. Українці у відродженій Польщі / М. Феліньські. – Л., 1931. – 119 с.
30. Держархів Івано-Франківської обл., ф. 2, оп. 11, спр. 21, 142 арк.
31. Кудрик В. Маловідоме з історії греко-католицької церкви : у 2 т. / В. Кудрик. – Вінніпег : Друком Вид. Спільки «Тризуб», 1955. – Т. 2. – 286 с.
32. Держархів Івано-Франківської обл., ф. 273, оп. 1, спр. 154, 61 арк.
33. Поліційні, адміністраційні і військові надужиття // Діло. – 1923. – 27 липня. – С. 3.
34. ЦДАЛ України, ф. 462, оп. 1, спр. 98, 143 арк.
35. Перевезій В. Греко-католицька церква в умовах польсько-української конфронтації 20–30-х рр. XX ст. / В. Перевезій. – К. : ПІЕНД., 1998. – 46 с.
36. Гон М. Західна Україна 1918–1939 рр. : простір міжгетнчної дистанції / М. Гон // Історія. Сучасність. – 2005. – № 12. – С. 110–117.
37. Пеленська І. Рідна школа в боротьбі за існування / І. Пеленська // Стирийщина: Стрийщина, Скільщина, Болахівщина, Долинщина, Рожнятівщина, Жидачівщина і Миколаївщина : історико-мемуарний збірник. – Нью-Йорк ; Торонто ; Париж ; Сідней, 1990. – Т. 1. – С. 319–353. – (НТШ, Український архів ; Т. XLIX).
38. Баран С. Примус святкування латинських свят / С. Баран // Діло. – 1923. – 30 серпня. – С. 7.
39. «Задушки» і українці // Діло. – 1925. – 1 листопада. – С. 3.
40. Нема примусу святкування римо-католицьких свят // Діло. – 1923. – 1 травня. – С. 2.
41. Як польська військова влада шанує наші свята // Діло. – 1923. – 4 вересня. – С. 3.
42. Повітовий староста в Ліську не признає українських свят // Діло. – 1928. – 1 вересня. – С. 3.

Одержавно редакцією 18.10.2013
Прийнято до публікації 18.11.2013

Аннотація. *Федык Л. Б. Этнорелигиозная политика Польши в Галиции (1919-1930 гг.).* В статье раскрываются особенности национальной политики польских властей в Галиции межвоенного периода. Главное внимание сосредоточено на религиозном аспекте этнической политики Польши и ее влиянии на характер межнациональных отношений в крае. Главным образом акцентируется внимание на отношениях между титульным и господствующим этносами Галиции – польско-украинских этноконфессиональных отношениях.

Ключевые слова: Галиция, этнополитика, межвоенный период, национальное меньшинство, священник.

Summary. *Fedyk L.B. The ethnic and religion policy of the Polish State in Galicia (1919–1939).* The article highlights the features of national policy of Polish power open up in Galicia in the period between two World wars. Much attention is concentrated on the religious aspect of ethnic policy and its influence on character of international relations. It is accented on the relations between title and dominating ethnoses of Galicia. The main conceptions of national Poland policy and practical actions were analysed. Influence of confessional belonging of man is examined on its legal position and social status. It is shown that cultural and educational sphere, religious education of children became the special page in the Polish-Ukraine relations. The considerable role of greco-catholic clergy is marked in a maintainance and development of Ukrainian nation. The contradictions aimed to assimilate the Ukrainian population of Galicia are considered. It is marked that the violent in put of the Polish state and religious holidays became the source of contradictions for other ethnic-confessional associations.

Key words: Galicia, ethno politics, the period between twoWorld wars, national minority, priest.

УДК 930.1(477):94

Н. І. Земзюліна

ІДЕОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОГО ПАРИТЕТУ В СРСР

У статті зроблено спробу визначити основні ідеологічні та правові механізми формування гендерного паритету в СРСР. Вказано на шляхи соціалізації жінок через правову систему, а саме формування законодавчої бази, що дозволила жінкам стати повноправними членами суспільства, мати доступ до участі в управлінні тощо. Досліджено особливості ідеологічного впливу на процес емансипації та гендерного паритету в суспільстві. Показано зміни в поведінці представниць різних соціальних груп.

Ключові слова: гендерний паритет, законодавство, соціалізація, ідентичність, емансипація.

Постановка проблеми. В сучасній історіографії закономірним стало те, що проблеми жіноцтва розглядаються в працях, присвячених питанням розбудови громадянського суспільства, державотворення, проведення економічних реформ. Проте процес становлення жіночої історії мав певні етапи, кожен із яких вирізнявся як соціальними потребами, так і замовленнями.

Висвітлення різноманітних аспектів становища жінок радянської доби були предметом вивчення переважно економістів, соціологів, публіцистів. Здебільшого такі дослідження носили репрезентативний характер, але були й такі, що містили й практичні дані. Держава не могла не рахуватися з процесами складання нової радянської жіночої ідентичності в умовах побутових і психологічних змін 1920–1930-х рр. Так, якщо в 1926 р., коли ще сильно відчувалися наслідки Першої світової та громадянської воєн, дисбаланс статей вимірювався цифрою в 5 млн на користь жінок, які склали 51,7% всього населення країни, то в 1937 р. порушення у співвідношенні статей було більш різким. Чоловіків було менше, ніж жінок уже на 8,5 млн, а останні склали 52,7% усього населення. Актуальність цієї розвідки обумовлена соціальними потребами, а саме пошуком витоків гендерної традиції в радянському суспільстві.

Метою публікації є дослідження ідеологічних та правових механізмів формування гендерного паритету в СРСР. Виокремлення загальних тенденцій та пошук явищ, характерних для визначеної політичної системи, в процесі емансипації та реалізації жінок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографія порушеного питання суттєво змінилася на початку 90-х рр. ХХ ст. і це було пов'язано не лише з демократичними процесами в державі, а й з формуванням на пострадянському просторі нових наукових тенденцій, а саме становлення «жіночих досліджень». Як відомо, першими дослідниками жіночого питання в СРСР були лідери жіночого руху. Вони змушені були пропагувати нові стереотипи, ідеологічні настанови, формувати пролетарську свідомість серед жіночого населення. На них лежала відповідальність за можливість доступу жінок до державного управління, освіти, місцевого управління. Особливо різноманітними є дослідження перших років становлення радянської влади. Їх автори шукають механізми залучення жінок до активної суспільної діяльності – це роботи І. Арманд [1], Н. Крупської [2], О. Коллонтай [3–5], К. Самойлової [6], К. Ніколаєвої [7], С. Смидович [8] (останні в різні періоди очолювали жіночі кооперативні відділи) та ін.

Окрім суто ідеологічних питань, потрібно було вирішувати економічні завдання. Більшовики намагалися залучити жінок до реорганізації промисловості та сільського господарства. У цей період виходить низка статей, брошур, що мали сформувати абсолютно нове сприйняття суспільством жінки і жінкою суспільства. Як приклад, робота М. Шабурової «Жінка – велика сила» [9], де йдеться про позитивну роль жіночих організацій у справі залучення жінок у виробництво. Подібними є дослідження Л. Сталь [10], Н. Островської [11; 12], Е. Бутузової [13] та інших [14–19].

Комплексні дослідження з історії вирішення жіночого питання носили характер історико-партійних нарисів, ґрунтувалися переважно на опублікованих статистичних матеріалах. У 1977 р. вийшла книга «Жінки Країни Рад», в якій автори узагальнили історію розвитку жіночого руху в СРСР [20]. У колективній монографії «Досвід КПРС у вирішенні жіночого питання» [21] під редакцією професора Н. Кондакової досліджувалися форми і методи діяльності партійних органів і громадських організацій серед жінок з 1917–1980-х рр. Основний висновок цих робіт – до часу їх написання жіноче питання в СРСР повністю вирішене [5].

Серед сучасних досліджень варто відзначити роботу американської дослідниці Е. Вуд «Баба і товариш: гендер і політика в революційній Росії» [22], в якій вона спробувала відповісти на питання, як могла російська жінка, що сприймалася раніше, та й сама вважала себе, простою «бабою», стати активним учасником революційних перетворень, брати участь у будівництві нового суспільства. Особливо зацікавила автора історія жінвідділів і їхня політика з перевиховання жінок, діяльний внесок в яку внесла А. Коллонтай. Е. Вуд присвятила частину своєї роботи вивченню її ролі в подіях тих років [23].

Виклад основного матеріалу. Одним із основних аргументів більшовицької ідеології в жіночому питанні були рівні можливості для представництва чоловіків і жінок у сфері управління державою. Марксистська ідеологія наполегливо підкреслювала класовий характер права, як «засобу класового придушення». Інтереси і потреби жінок «трудолюбивих» класів (робітників і селян) бачилися як загальні для всього пригнобленого населення і як протилежні інтересам гнобленої меншості, а суперечності, що існували між чоловіками і жінками працюючих класів, а також між різними групами жінок, що належали до класу пригноблених (робітницями, дружи-

нами робітників, селянками, домашньою прислугою і т.д.), фактично ігнорувалися. У той же час жінки з інших станів – купецтва, дворянства, духовництва, інтелігенції – були оголошені класово чужими і не одержали жодних політичних прав, про що свідчить ст. 22 Конституції 1919 р.: «Позбавляються виборчого права і права бути обраними такі особи, хоч би вони й входили в одну з вищезазначених категорій: а) особи, що користуються найманою працею з корисною метою; б) особи, які живуть на нетрудові прибутки, зокрема прибутки з підприємництва, з маєтків і т. п.; в) приватні торговці, комерційні посередники; г) ченці і духовні настоятелі церков і релігійних культів; д) службовці і агенти колишньої поліції окремого корпусу жандармів і охоронних відділів, а також члени колишньої правлячої династії; е) особи, визнані ustalеним ладом божевільними, а рівно особи, що перебувають під опікою; ж) особи, засуджені за корисливі та ганебні вчинки реченець, ustalений законом, або судовим вироком» [24, 264].

Відтак пролетарський варіант жіночої рівноправності відразу ж виключив зі сфери своїх об'єктів значну частину жіночого населення, але незаперечним досягненням радянської влади було проголошення рівності виборчих прав чоловіків і жінок. Це було юридичною гарантією для рівної участі жінок в управлінні державою.

Характеризуючи радянський етап виборчого процесу, зауважимо, що принципи виборчого права і побудови виборчих систем закріплювалися у радянських конституціях, набували подальшого розвитку і детальної регламентації в законах та інших нормативно-правових актах. Конституція УСРР 1919 р. заклала основу системи виборчого права початкового етапу радянського періоду. Вона обґрунтовувала класовий підхід до формування органів влади та управління, декларувала виборність усіх органів знизу до верху і встановлювала багатоступінчасті вибори.

Практичне втілення ідеї рівної участі жінок в управлінській сфері у 1920-ті рр. здійснювалося шляхом створення при партійних органах відділів по роботі серед жінок. Перед жінвідділами, що були невід'ємною частиною партійних структур у 1920-ті рр., поставили завдання «будити широкі маси жінок, зв'язувати їх з партією, утримувати під її впливом» [25, 52]. Більш конкретно функції жінвідділів були визначені постановою ЦК РКП(б)У від 8 липня 1921 р., що зобов'язувала жінвідділи провадити агітацію серед трудящих жінок з метою залучення їх до радянського і професійного будівництва, вивчати та спрямовувати діяльність парткомів у галузі роботи серед жінок, брати участь у розробці питань загальнопартійного будівництва, вносити пропозиції з питань, пов'язаних із фактичним розкріпаченням жінок [26, 33]. Чітке визначення завдань і функцій жінвідділів стало свідченням того, що вони були не осередками жіночого руху, а виступали знярядям партії в ідеологічній роботі серед жінок. У телеграмі на ім'я секретаря ЦК РКП(б) М. Крестинського від ЦК РКП(б)У 16 січня 1920 р. йшлося: «Робота серед жінок гальмується відсутністю працівників. Командуйте Самойлову, інших для постановки роботи...» [27, 215]. Перший в Україні жінвідділ було створено при Харківському губкомі КП(б)У. А із заснуванням відділу робітниць і селянок при Центральному комітеті КП(б)У в січні 1920 р. розпочалася систематична робота партії серед жінок. Потягом 1920-х рр. очільницями жінвідділу при ЦК КП(б)У були К. Самойлова, В. Мойрова, О. Кравченко, М. Левкович, О. Пілацька. Керівництво роботою серед жінок на місцях здійснювали губернські, повітові та районні жінвідділи при партійних комітетах, які станом на 1925 р. охопили своїм впливом 1,5 млн жінок [28, 139].

А втім, більшовикам не вдавалося за короткий час зламати суспільну свідомість, і переважна більшість чоловічого населення продовжувала вважати жінку істотою асоціальною, нездатною до самостійного мислення і діяльності. Про це свідчать і архівні матеріали. Так, у доповідній записці НК РСІ УСРР про наслідки перевірки роботи по залученню жінок до соціального будівництва читаємо: «Опір й нехтування голів сільрад жінок від членів рад чоловіків почалося з першого ж дня, що дуже впливає на авторитет сільрад. Комісія Обухівського РВК вимушена констатувати, що виборці зменшують свою явку на засідання пленумів рад, де головують жінки, пересічно на 5,6 чоловік. Жіноцтво збільшує свою явку пересічно на 2 чоловіки проти засідань, де головують чоловіки». У цій же записці далі: «На Дніпропетровщині часто-густо чоловіки перешкоджали явці жінок на зібрання» [27, 20]. Найважче було працювати активісткам на селі, де чоловіки просто не відпускали своїх дружин на збори. З цієї причини у перші роки після революції волосні з'їзди селян і селянок проводили окремо.

Протягом 1923–1927 рр. було зафіксовано особливу активність жінок-селянок у радах, органах кооперації та культурно-побутових закладах. Вони виявляли ініціативу, ретельно ставилися до роботи. Об'єктивним свідченням активізації соціального життя жінок є зростання їх чисель-

ності у місцевих органах влади. У 1923 р. по УСРР у сільради було обрано 2% жінок, а в 1927 р. – вже майже 10%.

У Європі найвідсталішою в культурному, суспільному житті соціальною групою досліджуваного періоду вважалися селяни. У Східній Європі саме селянки все активніше залучалися до соціального життя, і мати у сільраді або в будь-якому іншому органі влади чи представництва жінку ставало модним. Утім, мода, точніше виконання ідеологічних настанов, було однією з причин обрання жінок. Відсоток їх присутності в органах влади не відповідав тій ролі, яку виконувала селянка у господарському житті соціуму. Жінку обирали неохоче, чоловіки не поспішали змінювати свій погляд на інтелектуальні та організаторські можливості представниць слабкої статі. До того ж, залучення жінок до соціальної діяльності на селі часто відбувалося адміністративними методами, «за рознарядкою». Так, об'єднане засідання Президії Білоцерківської ОКК та колеги РСІ за підсумками перевірки виконання місцевими організаціями постанов Уряду та попередніх постанов Колеги РСІ щодо залучення працюючих жінок округи до соціалістичного будівництва постановило: «1) Рішуче посилити систематичне висування робітниць, найминок та колгоспниць-біднячок і середнячок на провідну роботу у Виконкомах, Радах, господарських, професійних, громадських організаціях і колгоспах, забезпечити найсприятливіші умови праці висуванок. 2) У зв'язку з закінченням перевірки й чистки низового радапарату Райвиконкомом за участю профорганізацій поповнити вичищених не менш, як на 30% робітницями, наймичками, біднячками і середнячками, зокрема з активу бригад з обслідування й перевірки установ. 3) Максимально залучити жінделегаток та актив жіноцтва до практичної роботи рад, звернути особливу увагу на широке притягнення жінок через Секції до боротьби з бюрократизмом, тяганиною й перекручуванням класової лінії партії та радвлди. 4) Поголовно залучити до організації КИС всіх найминок та біднячок-колгоспниць. 5) Збільшити жіночий склад у лавах робітничо-селянської Міліції не менш як на 5 жінок, для кращого та широкого обслуговування жіноцтва в адміністративній справі висунути на роботу в судово-слідчих органах округи 2 жінки. 6) Збільшити кількість жінок до 40% в апараті громадських обвинувателів і групах сприяння» [27, 22].

Багатовікова традиція залежності від чоловіків привчила жінку, особливо селянку, до соціальної пасивності. Над жінкою, та й над усім суспільством, тяжіло усвідомлення того, що управління – це обов'язок і привілей чоловіка. При висуванні жінки у сільраду їй влаштовували своєрідні іспити на «соціальну зрілість», і найменша помилка закінчувалася висновком, що жінка не здатна виконувати чоловічу роботу. Доказом правильності наших суджень є зміст архівних документів. Наприклад, «Всього по 17 округах (Одеса, АМСРР, Кременчук, Суми, Волинь, Ніжин, Проскурів, Мелітополь, Лубни, Каменець, Київ, Умань, Чернігів, Конотоп, Миколаїв, Полтава й Каменець-Подільський) було обрано 231 чоловік сільрад. Знято за весь час по різних мотивах 47 жінок (20%). Цікаво відзначити, що за перекручування класової лінії та по чистці радапарату знято 12 жінок голів сільрад (25%)». Мотиви усунення жінок з посад голів сільрад: «Одеса відмічає таке: знято 4 голови за перекручування класової лінії, а 1 за постановою комісії по чистці радапарату (несплата податку заможними верствами села, які знаходили захист з боку голів с/р, недостатня письменність, що перешкоджала засвоїти директиви вищих органів). АМСРР повідомляє, що причини усунення в більшості через нездатність виконувати свої обов'язки. Є 2 випадки усунення через підпадання під вплив куркуля, зв'язок з ними, а також гальмування заходів щодо наступу на куркуля. Суми повідомляють, що одну жінку усунено з посади за неетичні вчинки. На Волині – одна з жінок висунута на голову Райсудземкомісії. Друга була усунена у зв'язку з невідповідністю та малописемністю, щоб її не скомпрометувати. В Миколаївській окрузі – знято за бездіяльність, зв'язок з куркульством, одну як дочку великого землевласника, та одну за дискредитації Радвлди. У Полтаві – 3 жінки залишили роботу через перехід на іншу роботу, по одній відмовилося та через хворобу» [27, 23].

Хоча свою придатність до роботи у соціальній сфері жінки доводили регулярно: «Одеса зазначає, що значна частина жінок – голів сільрад зуміла цілком впоратися зі своєю роботою... З Волині пишуть, що більшість голів сільрад-жінок себе виправдали. Київ зазначає, що більшість голів сільрад-жінок перемогли труднощі, що постали в їхній практичній роботі, перемогли вони до певної міри й опір, що чинили консервативні члени рад – чоловіки. Київський ОВК констатує, що жіночі сільради своєчасно реагували на завдання вищих органів влади... й навіть у де в чому краще впоралися з роботою щодо виконання планів засівних компаній, запровадження агромінімуму, організації суцільних засівів тощо» [27, 23]. «На Артемівщині – у Константинівському районі в Сатуринській сільраді жінка-голова ради, яка закінчила Всеукраїнські курси в

Харкові в 1929 р., виконала всі компанії з перевищенням, як-то: хлібозаготівлю – 117%, сільгоспподатку – 99,2%, за що сільрада одержала премію. У Сергієвській сільраді Краматорського району, де голова теж жінка – виконано останню засівкомпанію на 104%, план хлібозаготівлі виконано на 125,8%, продовольчі культури на 102,8%» [27, 24].

Селянки-делегатки рад займалися питаннями господарського розвитку села чи району, організацією побуту і вихованням дітей, входили до складів ясельних комітетів, які збирали кошти для організації ясел і дитсадків та забезпечення їх продовольством. Для практичної діяльності серед жінок-трудівниць на фабриках і заводах було створено інститут жінорганізаторів, однак найбільш масового характеру серед безпартійних жінок набула така форма роботи, як делегатські збори (конференції). Делегатки обиралися з-поміж безпартійних жінок, на місцевих зборах яких проводились систематичні заняття з політграмоти за програмою, складеною Центральним відділом робітниць і селянок. Делегатські збори використовувалися для залучення жінок у партію, під час яких проводилися «партійні дні делегатки». Таку форму роботи серед жінок уперше було застосовано на I Всеукраїнському з'їзді робітниць і селянок (м. Харків, 1920), коли із 1105 делегаток з'їзду 253 жінки було прийнято кандидатками у члени РКП(б) [29, 120]. Делегатські збори були формою поширення серед жіноцтва партійних рішень та залучення жінок до їх виконання. Протягом 1920-х рр. кількість делегаток постійно зростала. У 1922 р. в Україні нараховувалося близько 15 тис. делегаток, у 1924 р. – 44,8 тис., на початку 1926 р. – 69,2 тис. [26]. У 1920–1928 рр. школу делегатських конференцій в УРСР пройшло понад 300 тис. жінок.

У документах більшовиків у передреволюційні і перші післяреволюційні роки постійно зустрічаються згадки про необхідність «залучення жінок до самостійної участі», «повного звільнення жінки», «переробки зашкарублених, закостенілих порядків». Сам тон цих заяв, незважаючи на їх загальну визвольну спрямованість, постійно ставить працюючу жінку в позицію «одержувача» дарунків. Після революції ніхто з більшовицьких лідерів не очікував, що жінка в дійсності візьме на себе рішення політичних проблем. Жінки мали поступово усвідомити ступінь отриманої свободи і допомогти їм у цьому повинні були чоловіки-пролетарі. Активізація політичної участі жінок мислилася як «закономірний» перехід від досягнення елементарної загальноосвітньої грамотності і сучасних (для того часу) уявлень про гігієну до політичної грамотності, а від грамотності – до активності. Передбачалося, що, навчившись читати слова, написані в політичних деклараціях більшовиків, жінка працюючого класу буде діяти відповідно до них, тому що «справжні» інтереси будь-якої працюючої жінки цілком збігаються з пропагованими завданнями. Подібні погляди на жіночу політичну участь виглядають сьогодні утопічними, однак у ті часи вони викликали сумнів лише в деяких із більшовицьких лідерів.

У перше десятиліття після революції жінки залишалися меншістю у більшовицькій партії й особливо в її керівництві, вважаючись несамостійними, такими, що потребують керівництва і підтримки. У роки непу кількість жінок-членів партії навіть зменшилася в порівнянні з роками революції, що, мабуть, було пов'язано з появою інших можливостей для реалізації жіночої активності. Так, частка жінок України в компартії у 1922 р. становила 7,7% [26, 14]. У дні ленінського призову, проголошеного Пленумом ЦК РКП(б) у січні 1924 р., лави партії поповнилися 2253 робітницями, що, однак, становило лише 7,5% усіх прийнятих в РКП(б) від українського пролетаріату. Загальна кількість жінок-партійок зросла з 5927 до ленінського призову до 8180 – після нього [30, 12].

У перші роки після революції, партія поповнювалася головню за рахунок тих, хто до революції стояв унизу соціальних сходинок, хто від більшовицької революції щось отримав, а тому був зацікавлений боротися за зміцнення комуністичного режиму. Перед більшовиками стояло завдання будь-яким чином утримати захоплену владу. І не тільки утримати, а й зміцнити її, відповідно до більшовицької доктрини, поширити її на увесь світ. Але для цього необхідно було індустріалізувати країну і побудувати воєнну промисловість. Тому наприкінці 1920-х – на початку 1930-х рр. відбулася зміна політичного курсу радянського суспільства у бік подальшої централізації, монопольного керівництва партією усіма сферами життя, що призвело і до зміни становища жінок. Вони стали розглядатися як важливе знаряддя соціалістичного будівництва.

Після реорганізації партапарату в січні 1930 р. жінвідділи були ліквідовані, а їхні функції перейшли до секторів з роботи серед жінок, що входили до складу відділів агітації та масових компаній парткомів.

З початком «розкуркулення» селян в Україні було ліквідовано 550 тис. селянських господарств [31, 275]. Насильницькому об'єднанню селян у колгоспи найбільший опір чинили жінки.

Після кількох селянських «жіночих революцій» чи «бабських бунтів» ВКП(б) усвідомила важливість «більшовизації селянок» [32, 355]. Уже в червні 1929 р. компартія провела Всеукраїнський з'їзд колгоспниць, який закликав жінок сприяти поширенню колгоспів. Соціалістичне змагання, що вже існувало у промисловості, було поширене і на село. Значну роль відігравали у ньому жінки. Вони ставали бригадирами і ланковими. З 1936 р. набув поширення новаторський рух п'ятисотинець у збиранні цукрових буряків, який розпочала ланкова колгоспу «Комінтерн» Марія Демченко. Колгоспниці активно освоювали нові сільськогосподарські професії трактористок та комбайнерок.

Одночасно з «розкуркуленням» розпочалися репресії проти тих політичних діячів, які повернулися в Україну і були ідеологами українського національного відродження. Одним із перших політичних процесів, розпочатих у 1930 р. компартією проти української інтелігенції, був судовий процес над неіснуючою Спілкою визволення України. У діяльності СВУ було звинувачено близько сорока чоловік, у тому числі жінки: активістка українських жіночих організацій Києва 1910-х рр. Людмила Старицька-Черняхівська, відомі письменниці і громадські діячки, представниці української інтелігенції Ганна Токарівська та Любов Жигмайло-Біднова [32, 352]. Долю багатьох репресованих українських інтелігенток у другій половині 1930-х рр. розділила дочка М. Грушевського Катерина Грушевська, життя якої обірвалось у таборах ГУЛАГу. 25 років провела у сталінських таборах Надія Суровцева – історик, активістка національного відродження, яку було засуджено у 1927 р. Протягом наступних років тисячі українських жінок опинилися у таборах за сфальсифікованими «справами», тисячі розділили долю батьків, чоловіків, засуджених як вороги народу. У цей час були репресовані комуністки В. Мойрова, О. Пілацька, які у 1920-і рр. очолювали жінвідділи ЦК КП(б)У та були активними учасницями процесу кооперації жінок, особливо селянок. Вони ініціювали відкриття кооперативних курсів, проводили роботу по ліквідації неграмотності серед жінок, розбудовували соціальну сферу у вигляді створення дошкільних закладів, видали ряд просвітницьких брошур та статей. Наведені факти є яскравим прикладом того, що норми сталінської Конституції щодо політичних прав і свобод громадян були деклараціями.

Висновки та напрями подальших досліджень. Отже, якщо говорити про Східну Європу, то радянській проект жіночої емансипації містив уявлення про бажаний кінцевий результат, ідеал – нову радянську жінку, що на рівні з чоловіком буде розбудовувати новий суспільний лад. Ці уявлення, хоча і базувалися на марксистській доктрині, наповнювались конкретним змістом під впливом реалій тогочасного життя. Нова жінка поставала в якості носія активного та потужного соціального потенціалу. Це, безумовно, позитивне явище, але прогресивний в цілому радянський проект, у самій своїй суті містив обмеження щодо розвитку процесу емансипації жінки, оскільки влада, підтримуючи цей процес, одночасно скеровувала його у власних інтересах: визначала його зміст, сама формулювала прагнення та інтереси жінок. Політика в жіночому питанні створювалась чоловічою більшістю, «нові» норми стосунків між чоловіком та жінкою змінилися, але лишались за своїм характером андроцентричними.

Вирішення жіночого питання в СРСР ще довго залишалось показовою моделлю та мрією всієї прогресивної частини жіноцтва, але чи усвідомлювали вони до кінця шляхи реалізації цієї мрії. Скільки жінок стали вигнанцями або змушені були в екстремальних умовах прилаштуватися до нових суспільних норм.

Список використаної літератури

1. Арманд И. Ф. Коммунистическая партия и организация работниц : сб. статей / И. Ф. Арманд. – М. : Госиздат, 1919. – 340 с.
2. Крупская Н. О работе среди женщин : Сборник статей с краткой биографией / Н. Крупская. – М. ; Л. : Госиздат, 1926. – 156 с.
3. Коллонтай А. Работница за год революции / А. Коллонтай. – М. : Книгоиздательство «Коммунизм», 1918. – 35 с.
4. Коллонтай А. Работница и крестьянка в Советской России / А. Коллонтай. – М., 1921. – 416 с.
5. Коллонтай А. Положение женщины в эволюции хозяйства (Лекции, читанные в Университете имени Я. М. Свердлова). – 1987. – Vol. 49, № 4. – P. 893–902.
6. Самойлова К. Работницы в Российской революции / К. Самойлова. – Петроград, 1919. – 44 с.
7. Николаева М. Е. Ленин и раскрепощение трудящейся женщины / М. Е. Николаева. – Ленинград, 1924. – 88 с.
8. Смидович С. Работница и крестьянка в Октябрьской революции / С. Смидович. – М. ; Ленинград : Гос. изд., 1927. – 148 с.
9. Шабурова М. Женщина – большая сила / М. Шабурова. – М. : Партиздат, 1935. – 195 с.
10. Сталь Л. Что нам могут дать районные думы / Л. Сталь // Работница. – 1917. – № 1–2. – С. 7–8.
11. Островская Н. Вовлечение работниц и крестьянок в кооперативное строительство / Н. Островская // Коммунистка. – 1924. – № 3. – С. 23.

12. Островская Н. Несколько слов о потребительской кооперации / Н. Островская // Коммунистка. – 1922. – № 8–9. – С. 24–25.
13. Бутузова Е. Режим экономии и работа по кооперированию женщин / Е. Бутузова // Коммунистка. – 1926. – № 9. – С. 60–62.
14. Тюрберг С. Значение кооперации / С. Тюрберг // Женское дело. – 1917. – № 10. – С. 5–6.
15. Кооперация в домашнем хозяйстве // Журнал для хозяек. – 1917. – № 14–15. – С. 5–8.
16. Досекин В. Кооперация – друг работницы и крестьянки // Работница. – 1923. – № 4. – С. 17.
17. Смидович С. Итоги всесоюзного совещания заведующих Отделами работниц и крестьянок / С. Смидович // Коммунистка. – 1924. – № 3. – С. 24.
18. Смидович С. Реорганизация быта за 10 лет пролетарской революции / С. Смидович // Коммунистка. – 1927. – № 9. – С. 73.
19. Как строить новый быт / под ред. П. Кожанного и Н. Пыжова. – М., 1925. – 90 с.
20. Женщины в социалистическом строительстве СССР: Стенограмма Совещания женщин – членов ЦИК и ВЦИК – участниц 3-й сессии ЦИК СССР VI созыва и 3-й сессии ВЦИК XV созыва, 23–26 января 1933 г. – М., 1933. – 334 с.
21. Опыт КПСС в решении женского вопроса / под ред. проф. Н. И. Кондаковой. – М., 1981. – 467 с.
22. Wood E. A. The Baba and the Comrade: Gender and Politics in Revolutionary Russia / E. A. Wood. – Bloomington, 1997. – 567 p.
23. Waters E. Female Form in Soviet Political Iconography // Clements B. And others (eds.) Russia's Women: Accommodation, Resistance, Transformation. Berkeley. – Los Angeles ; Oxford, 1991. – P. 130–136.
24. История Советской Конституции. 1917–1956. – М. : Госюриздат, 1957. – 1046 с.
25. Крупская Н. Клара Цеткин / Н. Крупская. – М., 1933.
26. Шарова Т. П. Вовлечение женщин в восстановление промышленности (1921–1925): опыт Компартии Украины: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. ист. наук : спец. 07.00.01 / Т. П. Шарова. – О., 1990 – 18 с.
27. Российский государственный архив социально-политической истории, ф. 17, оп. 10, д. 146, 540 л.
28. Кулик В. Тверитянки в 1917 году / В. Кулик // Женщины. История. Общество : сб. науч. трудов. – Тверь, 1999. – Вып. 1. – С. 138–142.
29. Курченко Т. Женотделы партийных комитетов Украины в борьбе за идейно-организационное сплочение работниц вокруг партии (1921–1925) / Т. Курченко // Научные труды по истории КПСС. – 1987. – Вып. 1. – С. 120.
30. Курченко Т. Е. Опыт работы КП(б)У по осуществлению ленинских идей о вовлечении женщин-работниц в активную общественно-политическую жизнь в начале 20-х годов : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. ист. наук : спец. 07.00.01 / Т. Е. Курченко. – К., 1990. – 26 с.
31. Історія Української РСР : у 8 т., 10 кн. / голов. редкол. : Ю. Ю. Кондуфор (голов. ред.) [та ін.]. – К. : Наукова думка, 1977–1979. – Т. 3: Україна в період розкладу і кризи феодално-кріпосницької системи. Скасування кріпосного права і розвиток капіталізму (XIX ст.). – К., 1978. – 608 с.
32. Богачевська-Хомяк М. Білим по білому. Жінки в громадському житті України (1884–1939) / М. Богачевська-Хомяк. – К. : Либідь, 1995. – 424 с.

Одержавно редакцією 17.10.2013
 Прийнято до публікації 18.11.2013

Аннотация. Земзюлина Н. И. *Идеологические и правовые механизмы формирования гендерного паритета в СССР.* В статье сделана попытка определить основные идеологические и правовые механизмы формирования гендерного паритета в СССР. Указаны пути социализации женщин с помощью правовой системы, а именно формирование законодательной базы, которая позволила женщинам стать полноправными членами общества, иметь доступ к участию в управлении и т. п. Исследованы особенности идеологического влияния на процесс эмансипации и гендерного паритета в обществе. Показаны изменения в поведении представительниц различных социальных групп.

Ключевые слова: гендерный паритет, законодательство, социализация, идентичность, эмансипация.

Summary. Zemzyulina N. I. *Ideological and legal mechanisms of gender parity in the USSR.*

This paper attempts to identify the main ideological and legal mechanisms of gender parity in the USSR. The research is specified on the ways of socialization of women through the legal system, such as the formation of the legal framework that has allowed women to become full members of society have access to participate in management and so on. The features of ideological influence on the process of emancipation and gender parity in society are depicted. It is shown the change in the behavior of representatives of different social groups. The author pointed out that women question was solved by the most of men. The author comes to the conclusion that Soviet project of the women's emancipation had an idea to create the new portrait of the Soviet woman. Though such ideal was based on the Marxist conception and doctrine, it was supplemented with the realities and life circumstances. It is also mentioned that solving of the women's question had been a dream and an excellent model for the progressive part of the women society.

Key words: gender equality, legislation, socialization, identity and emancipation.